

Жидков М.А. СУЧАСНІ МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ НА ПРИКЛАДІ СУДАКСЬКОГО РЕГІОНУ (соціологічний аспект)

Насиченість конфесійного простору України, різноманітність його складових свідчить, з одного боку, про високу міру релігійної свободи, досягнутої в країні за роки демократичних перетворень, з іншого, така свобода створює передумови для виникнення та загострення міжконфесійних суперечностей та конфліктів [1]. У певній мірі міжконфесійні суперечності та конфлікти є віддзеркаленням загальних процесів, що протікають в соціально-економічній, політичній і духовній сферах українського суспільства: протиборства різних політичних і соціальних сил і тенденцій, боротьби за переділ власності та сфер впливу в економіці, в міжнародних і міжконфесійних відносинах. Тому, сьогодні особливої актуальності набувають дослідження міжконфесійних відносин, які складаються в тих чи інших регіонах України, оскільки саме на цьому рівні виявляється специфіка державно-конфесійних відносин, яка обумовлена культурно-історичними та етноконфесійними відмінностями суб'єктів України.

Міжконфесійні відносини, які останнім часом складаються в Автономній Республіці Крим, все більше привертають до себе увагу політологів, філософів, соціологів. Це пояснюється насамперед тим, що порівняно з іншими регіонами України ця територія відрізняється вищим ступенем динамізму соціокультурних процесів та їх надмірною політизованістю. Автономію постійно стрясають не тільки політичні, але й серйозні міжконфесійні конфлікти, до яких, так чи інакше, виявляється залученою влада [2]. Нерідко спостерігаються етнофобські та ксенофобські настрої, які виявляють крайню небезпеку для стабільного суспільно-політичного розвитку автономії. Відомі випадки конфліктів і навіть тривалого протистояння різних релігійних конфесій.

Сьогодні конфесійний простір Автономної Республіки Крим формується головним чином носіями православної та мусульманської релігій. Окрім цього, як свідчать дослідження, православ'я та мусульманство сприймаються у населення не тільки як власне релігійна система, а як природне культурне середовище, національний спосіб життя [3]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що саме діалог православ'я та ісламу є головною структурною складовою міжконфесійних відносин в автономії.

Особливо гостро міжконфесійні відносини між православ'ям та ісламом склалися в Судакському регіоні, який з самого початку, через історичну специфіку свого становлення й розвитку, формувався як багатонаціональний і багатоконфесійний за складом населення регіон. Саме тому, з метою вивчення сучасного стану міжконфесійних відносин, цей регіон був обраний для проведення соціологічного дослідження [тут і далі – 4].

Соціологічне опитування місцевих мешканців проводилося з 28 лютого по 3 вересня 2008 року. У ньому прийняли участь 559 респондентів (державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування Судакського регіону, працівники культури, студенти, викладачі, працівники охорони здоров'я, духовенство). Вибіркова сукупність проведена відповідно до статевих-вікових параметрів, етнічної приналежності, соціального та освітнього статусу населення досліджуваного регіону.

Національний склад опитуваних відображений у таблиці 1.

Таблиця 1.

№ п/п	Національність	%
1.	Росіяни	55,46
2.	Українці	18,96
3.	Кримські татари	23,97
4.	Молдавани	0,36
5.	Марі	0,54
6.	Білоруси	0,54
7.	Поляки	0,18

Робочою гіпотезою дослідження розглядалася теза про невисокий рівень напруженості між носіями православної та мусульманської релігій.

Одним із завдань дослідження було вивчення питання, пов'язаного із знанням респондентами Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Опитування засвідчило, що із законом всебічно ознайомлені лише 4,29% опитаних, у загальних рисах – 47,05%, майже кожен другий респондент (48,66%) з цим законом взагалі не ознайомлений.

66,01% респондентів не допускають якої-небудь можливості обмеження прав громадян за ознакою приналежності до тієї або іншої релігії, але кожен п'ятий опитаний (21,47%) допускає таку можливість. Відповіді респондентів на питання: «Що, на Ваш погляд, заважає збереженню доброзичливих відносин осіб різних національностей, релігійних конфесій і організацій один до одного?» розподілилися (по мірі убавання) таким чином:

– відсутність цілісної національної політики держави – 36,31%;

- національна зарозумілість, ксенофобія і націофобія – 29,52%;
- політичні ігри у вищих ешелонах влади України та органах влади Автономної Республіки Крим – 26,83%;
- відсутність у людей етики та культури міжнаціональних і міжконфесійних відносин – 21,47%;
- відсутність з боку держави допомоги представникам корінних народів і національних меншин в розвитку й збереженні соціального та культурного місця існування – 16,99%;
- неповага до представників інших національностей, їх культури, звичаям, традиціям, обрядам і мовам – 16,10%;
- небажання органів представницької і виконавчої влади Автономної Республіки Крим вникати в проблеми міжнаціональних і міжконфесійних відносин, і надавати допомогу в їх рішенні – 14,31%;
- незнання мов і культури представників інших національностей – 8,94%;
- односторонній, виборчий підхід органів влади в процесі вирішення проблем міжнаціональних і міжконфесійних відносин – 8,94%;
- прояв різних форм несправедливості та насильства у сфері міжнаціональних і міжконфесійних відносин – 7,16%;
- тиск з боку політичних партій, суспільно-політичних рухів і організацій – 4,47%;
- некоректні дії окремих духовних осіб до представників інших національностей, релігійних конфесій і організацій, формування негативного відношення до них з боку віруючих – 4,11%.

41,68% респондентів вважають, що місцеві органи влади в процесі вирішення тих чи інших питань, пов'язаних з діяльністю різних конфесій, суворо дотримуються їх рівноправ'я, у той же час кожен третій опитуваний (33,10%) з цим не згоден. Важко з відповіддю – 25,22%.

Практично, кожен другий респондент (46,87%) вважає, що в регіоні існує (20,39%) або, швидше за все існує (26,48%) протистояння між православною та мусульманською релігіями. 41,14% опитаних не поділяють цієї думки, для 11,99% респондентів важко було відповісти на це запитання. Між тим, дві третини опитаних (66,55%) оптимістично оцінюють міжконфесійну ситуацію, що склалася в регіоні, вважаючи, що її можна змінити на краще.

Відповіді на питання: «Чи відбулись зміни в Судакському регіоні за останні п'ять років у відносинах між людьми, що представляють різні віросповідання?» відображені у таблиці 2.

Таблиця 2.

№ п/п	Відповіді	%
1.	Відносини були й залишаються спокійними	22,54
2.	Відносини були спокійними, але за останні 5 років стали напруженими	18,60
3.	Відносини були напруженими, але за останні роки нормалізувалися	18,60
4.	Відносини були й залишаються напруженими	25,22
5.	Важко відповісти	15,03

Майже кожен четвертий (24,33%) респондент у найближчі п'ять років чекає поступового ослаблення напруженості в міжконфесійних відносинах. Між тим, 19,50% опитаних вважають навпаки, що відбудеться її посилення. 17,35% – впевнені, що суперечності в міжконфесійних відносинах збережуться на колишньому рівні. 38,82% опитаним було важко дати відповідь.

59,04% респондентів вважають, що мусульманська релігія цілком вписується (32,92%) або, швидше за все, вписується (26,12%) в традиції та звичаї, що склалися в регіоні. Кожен п'ятий опитуваний (20,22%) не розділяє цієї точки зору, вважаючи, що дана релігія швидше за все не вписується в місцеві традиції та звичаї. З відповіддю важко – 20,75%.

Одним із завдань дослідження було вивчення якості та рівня довіри отримуваній інформації про міжконфесійні відносини в регіоні. На питання: «Чи задовольняє особисто Вас обсяг отримуваної інформації про міжконфесійні відносини в регіоні?» позитивно відповіли 30,23% респондентів. У той же час, більш ніж половина (55,28%) опитуваних не задоволені обсягом отримуваної інформації. Мешканці регіону отримують інформацію про міжконфесійні відносини переважно із засобів масової інформації (52,95%). Далі йдуть: особисті спостереження (21,29%), випадкові джерела (10,20%), колеги по роботі (5,55%), друзі та родичі (5,37%), тощо.

За даними соціологічного опитування щодо рівня довіри засобам масової інформації, то їй повністю довіряють (10,20%), чи швидше за все довіряють (35,60%) – 45,80% опитуваних. З недовірою відносяться – 36,14% респондентів, мотивуючи це тим, що:

- засоби масової інформації нерідко виконують певне політичне або соціальне замовлення – 35,15%;
- ця інформація цілеспрямована і, нерідко, розповсюджується на користь тієї або іншої релігійної організації – 24,75%;
- такі повідомлення поверхневі, без аналізу, не розкривають глибинних процесів міжконфесійних відносин – 22,28%;
- ці повідомлення не об'єктивні, виборчі, та досить часто розповсюджуються на користь тих або інших політичних сил або суспільно-політичних рухів – 17,82%.

На думку 44,18% опитуваних, релігійні організації, що діють на території Судакського регіону сприяють зміцненню миру й взаєморозумінню між людьми різних національностей і віросповідань. Разом з тим кожен третій респондент (33,99%) цієї думки не поділяє. Більш того, за результатами опитування вияви-

СУЧАСНІ МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ НА ПРИКЛАДІ СУДАКСЬКОГО РЕГІОНУ

лось, що в регіоні коефіцієнт ефективності співпраці між різними релігійними організаціями складає всього 29,86%.

Насторожує також те, що на думку 23,08% респондентів, в регіоні мають місце екстремістські або радикальні релігійні течії. Більшість опитуваних (73,17%) негативно відносяться до таких течій, вважаючи, що вони створюють напруженість, протистояння в суспільстві та загрозу миру. Між тим, 5,01% – позитивно відносяться до подібних течій, мотивуючи це тим, що *«треба ж якось захищати свої релігійні інтереси»*.

48,30% респондентів вказали на те, що їм відомі випадки нав'язування громадянам іншої віри, причому 84,79% опитуваних категорично проти такого нав'язування.

Одним із завдань дослідження було з'ясування конфліктогенного потенціалу релігійного чинника та рівень релігійної толерантності в регіоні, вивчення відношення респондентів до людей, що сповідають іншу релігію, віру. За даними опитування кожен другий респондент (49,19%) відноситься до таких людей доброзичливо, з розумінням. 31,48% – вважають, що *«перед Богом всі рівні»*, 9,48% опитаних відносяться до таких людей з байдужістю. Де-хто – з недовірям (4,29%), або вбачають в них небезпеку (2,33%).

37,57% опитаних переконано, що віруючі не повинні захищати свої релігійні інтереси, мотивуючи це тим, що *«для цього існує влада, яка й повинна цим займатися»*. У той же час, 27,91% респондентів вважають, що віруючі повинні захищати свої релігійні інтереси, однак, вони *«особисто не готові брати участь в таких акціях»*. Ще 18,43% – якщо знадобиться, готові до активних дій (брати участь в мирних акціях протесту, масових мітингах). Слід зазначити, що шість респондентів (1,07%), якщо знадобиться, будуть брати участь в озброєних діях, спрямованих на захист своїх релігійних інтересів.

Дані соціологічного опитування свідчать, що населення регіону по-різному відноситься до зведення релігійних символів за межами культових будівель і установ. Так, 23,43% респондентів відносяться до цього позитивно, це 13,24% також позитивно, але тільки в тому випадку *«якщо їх зводять на території приватних володінь, а не на землі, яка належить територіальній громаді»*. В той же час, 44,90% опитаних з цим не згодні, вважаючи, що це може привести до зіткнення інтересів різних конфесій, та як результат до їх протистояння.

Більш ніж половина респондентів (54,92%) вважає, що установка в односторонньому порядку яких-небудь культових символів-пам'ятників, пам'ятних знаків, підкреслює домінування однієї релігійної конфесії над іншою, 35,96% – дане твердження не поділяють.

75,32% опитаних не проти будівництва на території Судакського регіону нових храмів, мечетей, інших культових споруд. Однак, проти подібного будівництва висловилися 20,75% респондентів, мотивуючи це тим, що культових будівель і споруд в регіоні достатньо.

Щодо закликів муэдзина молитися, з використанням звукопосилувальної апаратури, в цілому позитивно відноситься 40,79% опитаних. Ще 22,18% респондентів також не проти цього, але тільки в тому випадку, коли заклик до молитви звучать без такої апаратури. В той же час, кожен четвертий респондент (25,76%) відноситься до цього негативно.

Абсолютна більшість респондентів (94,28%) не заперечують проти звучання вранці та ввечері (в період богослужіння) церковних дзвонів, лише 5,72% опитаних з цим не згодні.

В ході соціологічного опитування респондентам було запропоновано оцінити свої знання з православної та мусульманської релігій. Самооцінка знань населення представлена у таблиці 3.

Таблиця 3. Самооцінка знань з православної та мусульманської релігій

№ п/п	Оцінка рівня знань про релігію	Православ'я	Іслам
1.	Як цілком достатні	33,27%	25,76%
2.	Швидше, як достатні, ніж навпаки	26,83%	18,25%
3.	Швидше, як недостатні, ніж достатні	16,99%	19,86%
4.	Як недостатні	16,10%	25,22%
5.	Не вважають обов'язковими знати про цю релігію	2,68%	8,77%
6.	Важко відповісти	4,11%	2,15%

Порівняльний аналіз приведених даних свідчить, що 60,10% опитаних, в цілому, оцінюють свої знання про православну релігію як достатні, щодо знання про мусульманську релігію – 44,01% респондентів. Як недостатні – 35,77% і 53,85% відповідно.

Респондентам було також запропоновано визначитися у виборі навчальних дисциплін, які, на їх погляд, було б доцільно викладати в школах Автономної Республіки Крим. Велика частина опитаних (59,21%) віддала перевагу вивченню в школах автономії «Історії релігій». 16,99% – вважають, що в школах необхідно викладати три навчальні дисципліни – «Основи православної культури», «Основи ісламської культури», а також «Історію релігій». 7,33% – «Основи православної культури», 2,33% – «Основи ісламської культури». 8,41% опитаних взагалі негативно відносяться до цього, виходячи з того, що *«Україна – світська держава, а школа, згідно Конституції, відокремлена від церкви»*.

На питання: *«Як Ви вважаєте, чи необхідно проводити в Судакському регіоні коректну й неупереджену пропаганду знань про православну та мусульманську релігії, носіїв інших віросповідань?»* позитивно висловилися 73,52% опитаних.

Відношення опитуваних до релігії, до того чи іншого віросповідання, а також частота відвідування бо-

гослужінь відображені в таблицях 4,5,6.

Таблиця 4. Відношення до релігії

№ п/п	Відповіді	%
1.	Вважаю себе віруючим	66,01
2.	Коливаюся між вірою в Бога й невірою, але все-таки ближче до віри	21,11
3.	Коливаюся між вірою в Бога й невірою, але швидше схилиюся до невіри	0,72
4.	Не вважаю себе ні віруючим, ні невіруючим, питання релігії і атеїзму мене не цікавлять	3,22
5.	Вважаю себе невіруючим (нерелігійним)	2,33
6.	Переконаний атеїст	1,43
7.	Важко відповісти	5,19

Таблиця 5. Відношення до того чи іншого віросповідання

№ п/п	Віросповідання	%
1.	Іслам	24,33
2.	Українська православна церква (Московського патріархату)	49,19
3.	Українська православна церква Київського патріархату	13,77
4.	Українська автокефальна православна церква	0,72
5.	Євангельські християни-баптисти	0,89
6.	Християни віри євангельської	0,54
7.	Євангельські християни	1,07
8.	Свідки Іегови	0,36
9.	Не відносять себе ні до однієї з релігій	9,12

Таблиця 6. Відвідування богослужінь

№ п/п	Частота відвідувань	%
1.	Раз на тиждень і частіше	11,27
2.	Один – двічі на місяць	12,88
3.	Кілька разів на рік	31,84
4.	Раз на рік і рідше	10,02
5.	Тільки для здійснення окремих обрядів (хрещення, відспівування, тощо)	14,67
6.	Не відвідную	19,32

Відповіді респондентів на питання: «Як Ви вважаєте, що в першу чергу необхідно зробити для того, щоб в Автономній Республіці Крим встановився міжнаціональний і міжконфесійний мир?» розподілилися (по мірі убування) таким чином:

- органам представницької і виконавчої влади Автономної Республіки Крим суворо дотримуватись чинного законодавства із забезпечення рівних прав і свобод всіх громадян України, що проживають в автономії, незалежно від їх національної приналежності або віросповідання – 44,36%;
- органам влади Автономної Республіки Крим, місцевим органам влади вести цілеспрямовану роз'яснювальну і просвітницьку роботу з населенням (як на республіканському, так і на регіональному рівні), пов'язану з історією релігійних і світських рухів, культурою етносів, що проживають на півострові – 12,70%;
- розробити концепцію державно-конфесійних відносин в Україні та на її основі прийняти відповідні нормативно-правові акти Автономної Республіки Крим в частині міжконфесійних відносин – 10,73%;
- забезпечити рівні умови для проведення релігійних, культових процедур, представникам всіх зареєстрованих в Автономній Республіці Крим конфесій – 8,94%;
- надати можливість вивчення учням шкіл, студентам вузів історії, культури, релігій представників національностей, що проживають в Автономній Республіці Крим – 8,23%;
- не допускати втручання політичних партій, суспільно-політичних організацій в діяльність релігійних конфесій, закріпити в законодавстві України ці положення – 5,37%;
- важко з відповіддю – 9,66%.

Таким чином, спираючись на дані соціологічного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Показник рівня релігійності в Судакському регіоні свідчить про те, що місцеві мешканці в тому або іншому ступені потребують задоволення певних релігійних потреб. З погляду створення умов для задоволення вказаних потреб, це повинно стати предметом безпосередньої турботи не тільки релігійних об'єднань, а також уваги та пошани з боку органів місцевого самоврядування, установ культури, освіти, тощо.
2. Забарвлена в конфесійні кольори політична боротьба, ще більше активізує міжрелігійні суперечності. Звідси зрозуміло, що для збереження суспільно-політичної стабільності в регіоні важливо досягати встановлення цивілізованих відносин між конфесіями. Щодо місцевих органів влади, то вони повинні вести постійний міжрелігійний діалог.
3. Приведені дані свідчать, що в регіоні, на рівні суспільно-психологічному, в безпосередніх відносинах між людьми, що дотримуються різних релігійних або світоглядних орієнтацій, спостерігається високий

рівень взаємної толерантності та доброзичливості. Це стало можливим, завдяки наявності у населення відчуття пошани та терпимості по відношенню до людей, які сповідають іншу віру. У відповідях респондентів не простежується конфліктогенний потенціал релігійного чинника. Усе це дозволяє прийти до висновку, що окремі випадки прояву напруженості та навіть конфліктні ситуації, які часом виникали або виникають в регіоні, ініціюються не пересічними віруючими, а унаслідок некоректних дій окремих політичних сил, чи духовних осіб.

Підтвердженням релігійної толерантності можуть також слугувати такі дані: 66,01% респондентів відкидають можливість якого-небудь обмеження прав громадян за ознакою приналежності до тієї або іншої релігії. Значна кількість опитаних (56,89%) не мають нічого проти діяльності будь-яких офіційно зареєстрованих релігійних об'єднань на території регіону. 75,32% опитаних не заперечують проти будівництва в регіоні нових храмів, мечетей, інших культових споруд.

4. В цілому, міжконфесійні відносини в Судакському регіоні, на даний час, залишаються спокійними. Поки вдається уникати гострих конфліктів на релігійному ґрунті, не допускати відкритої міжрелігійної конфронтації.

Отже, для забезпечення в Судакському регіоні релігійної толерантності, недопущення виникнення й загострення міжконфесійних суперечностей і конфліктів органам місцевого самоврядування, насамперед, потрібно дотримуватися законодавства України про свободу совісті та релігійні організації, проводити коректну та неупереджену пропаганду знань про православну та мусульманську релігії, носіїв інших віросповідань. Усе це дозволить забезпечити спокійним і контрольованим стан межконфесійних відносин у регіоні.

Джерела та література

1. Рублюк О. Перспективи реформування державно-церковних відносин
[//http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22&c=227](http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=22&c=227)
2. Касьяненко Н. Как избежать конфликтов? Правовой аспект межконфессиональных отношений в Крымской автономии
3. [//http://www.day.kiev.ua/58832/](http://www.day.kiev.ua/58832/)
4. Швець О. Сучасні тенденції формування етноконфесійного простору Криму
[//http://www.niss.gov.ua/book/Vlasyuk_mon/04-6.pdf](http://www.niss.gov.ua/book/Vlasyuk_mon/04-6.pdf)
5. Звіт про проведення соціологічного опитування мешканців Судакського регіону щодо питань міжконфесійних відносин від 23.04.2008 року.

Мараховська Г.Я.

АКСІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

На початку XXI століття загально визнано, що глобалізація є „найважливішим процесом сучасності” [15:12]. Опису цього нового та незвичайного явища присвячено багато літератури [2; 3; 4; 7; 9; 12; 13; 14; 15; 17; 18]. В більшості джерел під „глобалізацією”, як зазвичай, розуміється економічна інтеграція. Більш глибокий аналіз цього явища, однак, показує, що хоча глобалізація, безперечно, є інтеграцією (об'єднанням, уніфікацією і т.п.), але ця інтеграція особливого роду, якого до останньої чверті XX століття не знала історія. Самі по собі інтеграційні процеси в історії людства відомі давно: політична інтеграція (імперія Александра Македонського в IV столітті до н.е.), економічна (Ганзейський союз в 11 – 17 ст.), соціокультурна (духовне об'єднання Західної Європи під владою римського папи в 11 – 14 ст.). Однак ці процеси або зовсім не були пов'язані один з одним, або були слабо пов'язані, протікали незалежно один від одного, не заволодали в свій потік всі прошарки населення і не розповсюджувались на всю земну кулю (тобто не мали планетарного характеру). На відміну від інтеграційних процесів в минулому глобалізація є таким інтеграційним процесом, який характеризується наступними ознаками:

- 1) багатоаспектністю – співвідношенням економічної, політичної та соціокультурної інтеграції;
- 2) масовістю („демократичністю”) – залученням в інтеграційний процес і тенденція до активної участі в цьому процесі всіх соціальних прошарків;
- 3) планетарністю – тенденцією до розповсюдження зазначених інтеграційних процесів на всю земну кулю („інтеграція без кордонів”).

Більшість країн початку XXI століття розвивається під „прапором” глобалізації та інформатизації. Сформовані в останню чверть XX століття міжнародні організації різноманітних типів – 40000 ТНК (транснаціональних корпорацій), 20000 неурядових міжнародних організацій, 3000 міжурядових міжнародних організацій та їх багатьох дочірніх філіалів і т.д. і т.п. є лише яскравим підтвердженням на користь останнього твердження [3, с.5 – 8].

Взагалі, глобалізація – це діалектичний процес, у якому співіснують тотожність та відмінність, універсалізм та партикуляризм, задаються нові кордони та виміри світового розвитку.

Глобалізм – це є ніщо інше, як усвідомлення універсальної значимості соціальної системи – людства в різноманітних аспектах його функціонування

(економічному, політичному, науково-технічному, культурному і т.п.).

Становище людини в умовах сучасного науково-технічного розвитку та культурних змін показує, що